

URME DE LIMBĂ EBRAICĂ BIBLICĂ ÎN SLAVA VECHE ȘI ÎN SLAVONA ROMÂNEASCĂ

Cosmin Vilău
Târgu-Jiu

Ebraismele din slava veche și din slavona românească sunt acele elemente care provin din limba ebraică biblică și s-au impus prin intermediul limbii grecești în structura limbii slave vechi și a slavonei românești. Limba ebraică biblică era una din limbile de cult ale Bisericii Creștine în primul mileniu de după Hristos alături de greacă, latină și slavă și nu putea să nu lase urme în limba slavă veche, știindu-se faptul că această limba a devenit limbă liturgică în secolul IX iar cei ce au lucrat la alcătuirea alfabetului slav, sfinții Chiril și Metodiu, cunoșteau bine limba ebraică biblică.

Problema urmelor limbii ebraice biblice asupra slavei vechi și a slavonei românești a fost foarte puțin tratată în studiile slaviștilor români. Amintim că sunt lucrări de lexicologie a slavei vechi și a slavonei în care, deși se menționează elemente latine, grecești, poloneze, maghiare etc., nu se pomenesc elementele ebraice (A. Zacordoneț*, Lucia Djamo–Diaconiță†). Câteva elemente ebraice biblice pătrunse în limba slavă veche prin intermediul limbii grecești apar în capitolul *Lexicul* (semnat de Mihai Mitu) în manualul de *Slavă veche și slavonă românească* (București, 1975).

În studiul de față vom prezenta urme ale limbii ebraice biblice în alfabetul slav și asupra substantivelor și adjectivelor din limba slavă veche și slavona românească, expresii calchiate în frază după formele ebraice biblice și reflectarea ebraismelor în limba română.

I. Urme ale limbii ebraice biblice în alfabetul slav.

Acad. Gheorghe Mihăilă arată originea literei **III** din limba ebraică samaritană‡. Într-adevăr, în alfabetul ebraic această literă corespunde literei װ (sin –

[*] A. Zacordoneț, *Curs de limba slavă veche*, București 1963, p. 303-320.

[†] Lucia Djamo-Diaconiță, *Limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în secolul XIV-XV*, București 1971, p. 325-376.

[‡] Gheorghe Mihăilă, *Introducere în Slava seche și slavona românească*, București 1975, p.26.

LINGVISTICĂ

șin) ce se traducea prin „dinte” și corespundea ca cifră cu 300^{*}. Pe de altă parte „unii slaviști atrag atenția asupra faptului că în cazul unor litere avem de a face cu o influență a semnelor simbolic creștine: † Δ O (cf. † ♀ ♂)†.

Primul semn † reprezentat în alfabetul glagolitic prin †, corespunzător literei **a** în latină, reprezintă crucea creștină. Dar, la origine, este din limba ebraică biblică din scrierea veche din secolul IX î.Hr. Era o consoană dentală surdă iar după pronunție putea fi spirantă sau aspirată, se traducea prin ”cruce, semn”, se translitera T, Th și corespundea ca cifră cu 400[‡]. Era așezată la sfârșitul alfabetului ebraic în sens simbolic, simbolizând vremea în care va lua sfârșit legea Vechiului Testament și începutul legii Noului Testament, superioară celei vechi. Poate de aceea sfinții Chiril și Metodiu au așezat această literă la începutul alfabetului glagolitic.

Al doilea semn, Δ, întâlnit și în alfabetul grecesc Δ, era asemănător literei (daleth) din scrierea veche a secolului IX î.Hr. Era o consoană dentală sonoră iar după pronunție putea fi explozivă și spirantă, se translitera **D** respectiv **DH** și corespundea ca cifră cu 4.[§] Atât în alfabetul chirilic cât și în cel grecesc corespunde cu aceeași cifră asemeni celei din vechiul alfabet ebraic: litera א în alfabetul chirilic.

Al treilea semn - O - se întâlnește și în vechea scriere ebraică și corespunde literei O (omicron) din grecește și O (on) din alfabetul chirilic. Este litera veche ebraică O (ain), o consoană guturală sonoră ce se traducea prin „ochi” și corespundea ca cifră cu 70, la fel cum corespundea lui O în grecește și O în chirilică.

În ceea ce privește aceste două semne, Δ și O, cea mai acceptabilă ipoteză ar fi aceea că au fost luate din alfabetul grecesc, mai ales că au aceeași valoare a cifrelor, iar în alfabetul grecesc să fi pătruns din alfabetul ebraic.

Un alt semn este litera ⊗ (teth), o consoană dentală explozivă ce corespundea ca cifră cu 9 și se traducea prin ”șarpe”. În alfabetul grecesc, chirilic și glagolitic întâlnim această literă: Θ. Ea are aceeași denumire ca aceea din alfabetul ebraic. A fost luată din alfabetul grecesc, iar aici ar fi ajuns din limba ebraică biblică veche, mai ales că au aceeași denumire și aceeași valoare a cifrei. Privită mai cu atenție, această literă este de fapt litera (tau) într-un cerc.

---

[*] Emilian Cornițescu, Dumitru Abrudan, *Limba ebraică biblică*, București 1996, p. 17.

[†] Gheorghe Mihăilă, *op.cit.*, p. 26.

[‡] Emilian Cornițescu, Dumitru Abrudan, *op.cit.*, p.17.

[§] *Ibidem*, p. 15.

II. Substantivele din limba ebraică.

a. Substantive comune.

- **ЄВРѢИСКЪ, ЈЄВРЕИСК** – evreu, evreesc; **ЄВРѢИСКЫ** - în evreește; este termenul ebraic care denumește poporul evreu. „În legătură cu originea termenului semit de evreu există mai multe ipoteze, cea mai acceptabilă fiind aceea că numele în cauză derivă de la radicalul VR בָּרַח care indică sub forma verbală trecerea dintr-o parte în alta. Acest cuvânt este potrivit pentru Avraam „evreul” deoarece el a trecut Eufratul ca să poată veni în țara Canaanului. De aceea, termenul ebraic de „ha ivry” în Septauginta apare sub forma „cel de dincolo”(gr. η οπερακτη) având în vedere că Avraam este cel ce trecuse fluviul Eufrat”^{*}.

- **СЖБОТѦ** – *sâmbătă*, își are originea în ebraicul שַׁבָּת (șabath) care a ajuns în limba grecească σαββατον , iar de aici în limba slavă. S. D. Nikiforov arată că originea acestui cuvânt este grecească „paleoslavul **СЖБОТѦ**, cu vocală nazală, corespunde, nu cuvântului literar σαββατον , ci cuvântului grec popular σαμβατον ”[†].

- **АВВА** – ce-și are originea în ebraicul אב (av), ce înseamnă ”părinte, tată”. Acest termen este folosit rar în slava veche și în redacțiile slavonei, folosindu-se mai mult termenul de **ОТЦЪ**, corespunzător lat. *atta*, gr. *αττα*. Mardarie Cozanul îl prezintă în lexiconul său și îl traduce prin părinte[‡].

- **ПАСХѦ**, ce își are originea în ebraicul פֶּסַח (pesa), denumind termenul *Paște*. La evrei denumea sărbătoarea ieșirii lor din robia egipteană, considerată ca o zi a ispășirii de suferință. Creștinii au împrumutat această denumire pentru a numi sărbătoarea izbăvirii păcatelor prin jertfa lui Hristos; acest termen a pătruns prin intermediul limbii grecești în limba slavă bisericească.

- **ЃОНѦ** ($\omega\sigma\alpha\nu\alpha$) – *mântuire*; se înfățișa ca o inovație repetată în sprijin cu înțelesul „ajută-ne”[§].

- **Х҃ОНѦ** – *ghenă, locul iadului*.

- **АМИНЪ** ($\alpha\mu\eta\nu$) – *amin*; era o formulă liturgică cu sensul „așa să fie” și încheia, de obicei, un verset sau o rugăciune^{**}.

- **МѦНЪНѦ** - *mană*

[*] Emilian Cornișescu, Dumitru Abrudan, *op.cit.*, p. 10.

[†] S. D. Nichiforov, *Limba paleoslavă* (trad. din limba rusă de I. D. Negrescu, București, 1956), p.14.

[‡] Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc și tâlcuirea numelor din 1649*, publicat de Grigorie Crețu, București 1900, p.100.

[§] Haralambie Mihăilescu, *Influența grecească asupra limbii române până în sec. al XVI-lea*, Editura Academiei R.S.R., București 1966, p. 90.

[**] *Ibidem*, p. 90

LINGVISTICĂ

- **МАМОНА** - *mamonă*

- **ГОТОНА** – *satană*.

b. Substantivele proprii.

b.1. Antroponimie ebraice sunt prezente în chip impresionant în slava veche și slavona românească: **АБЕЛЬ** – m. Abel, **АБЕСЕЛОУМЪ** - m. Abesalom, **АБИАТАРЪ** - m. Abiatar, **АМИНАДАВЪ** **АМИНАДАВЪ** – m. Aminadav, **АВРААМЪ** - m. Avraam, **АДАМЪ** - m. Adam, **АМАНЪ** - m. Amon, **АПЕТЪ** - m. Iafet, **ВАРАБА** – m. Baraba, **ДАВЫДЪ** - m. David, **ДАНИИЛЪ** - m. Daniel, **ЗОРОВАВЕЛЬ** - m. Zorobabel, **ИЛИИ** m. Ilie, **ИОАТАМЪ** - m. Ioatam, **ИОСАФАТЪ** - m. Iosafat, **ИОЗИИ** m. Jozia, **ИОНА** – m. Iona, **ИОСИФЪ** m. Iosif, **ИСАИИ** – m. Isaia, **ИСАКЪ** - m. Isac, **ИЮДА** - m. Iuda, **ИЯКОВЪ** - Iacov, **ИЕРЕМИ** – m. Ieremia, **КАИФА** – m. Caiafa, **ЛЕВЪНИ** - m. Levi, **МАНАСИИ** – m. Manase, **МЕСИЯ** – m. Mesia, **НАТАНАИЛЬ** – m. Natanail, **СИМОНЪ** - m. Simon, **ИУДА** – m. Iuda, **ЕЗЕКИИ** – m. Iezechiel, **ЕЛИСЕИ** - m. Elisei, **ЕМАНУИЛЬ** - m. Emanuil, **ЕВА** – f. Eva.

Mardarie Cozianul ne prezintă tâlcuirea câtorva elemente de antroponimie ebraică care corespund perfect sensului din vechea limbă ebraică:

- **СВЪ**– vrătos iubitoriu de Dumnezeu.
- **СЦИФЪ**– înmulțire, adaoțere.
- **ДАНИИЛ**– județul lui Dumnezeu.
- **ВЕНІАМИНЪ**– fiul zilei, sau al bunătații, sau al dreptății (al dreptei sau al mâinii drepte), sau al amărăciunii, sau al măgariului.
- **СОФРОНИЕ**– cel întreg de înțelepciune.
- **АДАМЪ**– om sau pământesc.
- **АМОНЪ**– nisip.
- **АМОСЪ**– lung răbdătoriu, vădătoriu, credincios, vrătos.
- **ЕТИЕКІЛЬ**– ajutorul lui Dumnezeu.
- **ЕМАНУИЛ**– cu noi este Dumnezeu.
- **ЕВА**– viață*.

Pentru exprimarea denumirii lui Dumnezeu, pe lângă termenul obișnuit de **БОГЪ**, în slava veche și slavona românească au pătruns următoarele denumiri din limba ebraică:

- **АДОНАИ** tradus de Mardarie Cozianul cu denumirea de Domnul[†]. Dar

[*] Mardarie Cozianul, *op.cit.*

[†] *Ibidem*, p.100.

acest cuvânt este întâlnit în limba ebraică biblică אֲדֹנָי Adonai - Domnul*.

- **ИЛЪ** prezentat de Timotei Cipariu în *Vocabular biblic sârbescu-românesc*, tradus în românește prin Dumnezeu[†]. Originea sa este în limba ebraică biblică de la termenul אֱלֹהִים El Elohim care înseamnă "Dumnezeu Cel Tare"[‡].

Cuvântul *Aliluia*, tradus prin „Slavă lui Dumnezeu” în cultul ortodox, este de origine ebraică, mai ales că în limba slavă "a lăuda" se traduce prin **ХВАЛИТИ**. Mardarie Cozianul traduce astfel cuvântul *Aliluia*: „Laudă Lui Dumnedzeu”, sau „Bine Dumndzeu, lăudați și cântați pe viul Dumnedzeu; că ovreiește al mearge ivise, îl Dumnedzău; uia lăudați, cântați; Gherman Patriarhul dzice și întralt chip în tâlcul Sfintei Liturghii: al părinte (otet), il fiul (sân) uia – Duhul Sfânt (Duh Sventâi)”[§]. Vedem aici cum Mardarie Cozianul face diferență clară între elementele ebraice și cele slavone.

De aceeași părere este și Haralambie Mihăilescu care afirmă: „*aleluia, aliluia, αλληλουγια, αλληλουια*, înseamnă în ebraică << slăviți pe Dumnezeu>>, și apărea ca un refren de laudă în cântări, mai ales în psalmi”^{**}.

Alt lucru interesant este denumirea cuvântului *Adam* de origine ebraică אָדָם (Adam) – om, de lut, tradus de Mardarie Cozianul drept *om* sau *pământesc*.

- **А**: **АНАТОЛИ, ВЪСТО(В)**: Răsăritul
- **Д**: **ДУСѢС, ЗАПАДЪ**: Apusul
- **Я**: **АРТОС, СѢВЕРЬ**: Miazănoapte
- **М**: **МЕСУМВРІА, ПОЛЪДНЕ**: Amiazăzi^{††}.

b.2. Toponimele ebraice sunt și ele prezente în slava veche și în slavona românească: **ВИТЪНИИ** - Betania. **ВИТЪСЕМЪ** - Betleem. **ИЮРДАНЪ** - Iordan. **ИЮРИХОНЪ** - Ierihon. **ИЮРЪСАЛИМЪ** - Ierusalim. **ЪЕНИСАРЕТЪСКО** - Ghenizaret, **НАИНЪ** - Nain și **СИОН** - Sion.

III. Adjectivele sunt și ele prezente în slava veche și în slavona românească. Întâlnim adjective posesive formate prin derivarea substantivelor proprii:

- cu sufixul **инъ** - **ГАЛИЛЪНИНЪ**- galilean;
- cu sufixul **искъ** - **ИЮРЪДАНЪИСКЪ**- iordanian;

[*] Emilian Cornișescu, Dumitru Abrudan, *op.cit.*, p. 270.

[†] Cf. Grigore Crețu – Mardarie Cozianul ..., p.25.

[‡] Emilian Cornișescu, Dumitru Abrudan, *op.cit.*, p.271.

[§] Mardarie Cozianul, *op.cit.*, p. 102.

[**] Haralambie Mihăilescu, *op. cit.*, p. 90.

[††] *Ibidem*, p. 100.

LINGVISTICĂ

Иєρδσαλιμισкѣ- ierusalimitean;

- cu sufixul **ОВѢ** - **АДАМОВѢ** - al lui Adam;

ДАВИДОВѢ- al lui David

- cu sufixul **Ь** – se formează aici derivate de la nume de persoană, iar atunci când a urmat după labialele **В,Л,М,Н**, determină apariția lui „l” epentetic; atunci când a urmat după consoane guturale, apare procesul platalizării:

АВРАМЛЬ – al lui Avraam

ИІАКОВЛЬ – al lui Iacov

IV. Calcuri frazeologice după formele ebraice biblice

Acest fenomen al calcurilor frazeologice a mers din ebraica biblică și în traducerile în greacă (Septuaginta) și latină (Vulgata) și, în continuare, în traducerea slavă și în limbile moderne. Traducerea unui text sacru era întotdeauna un proces dificil și nu se putea face oricum și de aceea s-a menținut și procesul calcului frazeologic.

1. Superlativul unei cantități se exprima prin forma ”nume + același nume la genitiv” după tipul **ŠTYR** ha **ŠIRIYM**, care înseamnă „Cântarea Cântărilor”. Această formă coincide cu forma „Sfânt între sfinți”, gr. **αγιον των αγιων**, lat. *sanctum sanctorum*, slavonescul **СВѢТІЄ СВѢТІКѢ**.

2. Denumirea „berbecul de sfințire” care este dată jertfei rituale specifice cultului mozaic sau „berbecule de săvârșire” provine din expresia „berbecule umplerilor” (ebr. **AIYL MIBI YM**), de aici în limba greacă a dat **τελειωοσις**, în slavonă **СЪВЕРШЕНИЕ**, iar în limba română, în traducerea bibliilor, este folosit termenul **săvârșire**.

3. Ebr. **BASAR**, care este frecvent folosit în ebraica biblică, are, pe lângă sensul de „carne”, pe cel de „organ” și pe acela de „creatură”. Sensul folosit în Biblie este de ”comunitate de sânge și carne a bărbatului și a femeii uniți prin căsătorie”. Astfel avem expresia „ale trupului său” = **οικεια σαρκος ουτου** (Septuaginta) = **proximus** (Vulgata) = slavonescul **БЛИЖНѢ**.

4. Formula ebraică **ŠABATH SABATH** care se traduce prin „a ține sâmbăta, a ține odihna(ziua)” corespunde expresiei **σαββατα σαββατων** (Septuaginta) corespunzătoare expresiei slavone **СЪБОТА СЪБОТѢ**.

5. Formula ebraică **DARAŠ** = a căuta, este întâlnită în Biblie în forma „cercând îl caută” care corespunde expresiei grecești **ζητων εξεζησε** și slavonescului **ВЪЗЫСКА**.

V. Reflectarea acestor termeni în limba română.

Intrând în vocabularul Bisericii Ortodoxe Române, acești termeni au pătruns și în limba română, unii au venit prin mijlocirea slavonei, alții, care intraseră deja în limba noastră, au suferit influența slavonei. Dintre acești termeni menționăm: *evreu, avă, Paște, Osana, ghenă, amin, mană, mamonă, canon, satană*. Observăm numărul lor redus. Tot redus la număr este și onomastica ebraică biblică: *Adam, Avram, David, Iacov, Iosif, Isac, Ieremia, Simon, Eva, Emanuel*.

*
*   *

Această limbă ebraică biblică este prima limbă în care s-au scris cărțile Sfintei Scripturi așadar, prima manifestare în scris a cuvântului dumnezeesc. Când s-au redactat primele cărți ale Noului Testament, deși scrise în limba elină, totuși elementele ebraice erau așa de puternic intrate în vorbirea contemporanilor acelor evenimente încât, în redactarea scrierilor Noului Testament, ebraismele au fost scrise după denumirea ebraică în limba greacă a Noului Testament. La fel s-a procedat și atunci când s-au tradus cărțile Sfintei Scripturi din limba greacă în limba slavă; Sfinții Chiril și Metodiu au păstrat aceste denumiri la care se adaugă unele substantive comune, adjective, termeni de antroponimie și toponimie ebraică. În alfabetul slav se observă unele litere ce corespund unor litere din limba ebraică biblică. O parte din acești termeni ebraici au pătruns și în limba română. Cercetări ulterioare vor putea aduce în lumină noi aspecte ale raporturilor între limba ebraică biblică și limba slavă bisericească.

BIBLIOGRAFIE

Emilian Cornișescu, Dumitru Abrudan, *Limba ebraică biblică*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1996.

Lucia Djamo-Diaconiță, *Limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în secolul XIV-XV*, București, Editura Academiei R.S.R., 1971.

Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc și tâlcuirea numelor din 1649*, publicat de Grigorie Crețu, București, 1900.

Haralambie Mihăilescu, *Influența grecească asupra limbii române până în sec. al XVI-lea*, București, Editura Academiei R.S.R., 1966.

Eugen Munteanu, *Studii de lexicologie biblică*, Iași, Editura Universității „A.I. Cuza”, 1995.

LINGVISTICĂ

I. D. Negrescu, *Limba slavă veche*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1961.

S. D. Nichiforov, *Limba paleoslavă* (trad. din limba rusă de I. D. Negrescu, Craiova, Editura Centrului Mitropolitan al Olteniei, 1956).

***** *Slava veche și slavona românească*, coordonator Pandele Olteanu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975.

A. Zacordoneț, *Curs de limba slavă veche*, București, 1963.